

Psykologiskt försvar — förebyggande i fokus

Sebastian Bay

Coronapandemin har understrukit att informationspåverkan är ett reellt hot och förtydligat behovet av ett psykologiskt försvar anpassat efter dagens förhållanden. Samtidigt har det blivit tydligt hur mycket av vår förståelse av hotet som bygger på erfarenheterna efter den ryska annekteringen av Krim och påverkan av det amerikanska presidentvalet 2016. Dessa erfarenheter blir dock allt mindre relevanta i takt med att världen förändras och antagonister anpassar sig. Den infodemi som följt pandemin har påvisat hur sårbarheter, en globaliserad desinformationsindustri och sociala medier samspelar under en kris. Ett framtida svenskt psykologiskt försvar kommer att behöva fokusera mer på förebyggande arbete, stöd till andra aktörer, regionala och globala lösningar, samt samverkan med och tillsyn av sociala medier.

INFORMATIONSPÅVERKAN ÄR ILLEGITIM påverkan som vilseleder, stör, förstör, och bryter mot de regler som styr det fria och öppna demokratiska samtalet. Informationspåverkan består av medvetet vilseledande information, desinformation, såväl som anpassat agerande och särskilda verktyg. Informationspåverkan kan vara del av en större kampanj som kombinerat och samordnat med andra metoder, såsom diplomati, cyberangrepp och under rättelseoperationer, ofta benämns som hybrid-hot eller hybridangrepp.

Den försvarspolitiska inriktningen för 2016-2020 konstaterade att "[d]et försämrade omvärldsläget aktualiserar behovet av ett psykologiskt försvar anpassat efter dagens förhållanden". Det psykologiska försvaret ska enligt inriktningen bidra till att Sverige ska "kunna identifiera och möta påverkanskampanjer och neutralisera propagandakampanjer", en uppgift som enligt nuvarande nationella säkerhetsstrategin åligger samtliga svenska myndigheter. År 2018 konstaterade regeringen att det psykologiska försvaret behöver förstärkas och en särskild utredare fick i uppgift att analysera och föreslå hur en ny myndighet kan upprättas för att utveckla och samordna det psykologiska försvaret.

Psykförsvarsutredningen föreslår i sitt slutbetänkande (SOU 2020:29) att en ny myndighet inrättas för att stödja arbetet med att upprätta ett modernt psykologiskt försvar som ska kunna förebygga, identifiera och möta otillbörlig informationspåverkan riktad mot Sverige eller svenska intressen. Utredningen rekommenderar att målet med ett framtida svenskt psykologiskt försvar bör vara att skydda "det öppna och demokratiska samhället, den fria åsiktsbildningen samt Sveriges frihet och oberoende".

Coronapandemin – en global infodemi

Coronapandemin har präglats av informationspåverkan och desinformation – en infodemi som påverkar människors liv och hälsa, samhällets funktionalitet och förtroendet för den demokratiska rättsstaten. Antagonister arbetar aktivt för att påvisa att västerländska demokratier är svaga och oförmögna att effektivt hantera pandemin. Denna desinformation och felaktig information om coronaviruset och dess ursprung, förebyggande, behandling och framtida vaccinering har resulterat i dödsfall och omfattande materiella skador.

Samarbetsorganisationen för mobiloperatörer i Europa (GSMA-ETNO) har kartlagt fler än 120 angrepp mot mobiloperatörer och dess nätverksutrustning – ofta med koppling till coronarelaterad desinformation. Uppgifter från Iran gör gällande att 800 personer har avlidit efter att de druckit giftig metanol på grund av desinformation om att alkohol kan förebygga eller bota covid-19. I både Vietnam och Nigeria rapporteras det om felaktig information som har lett till överdoser av malariamedicin och i Indien har desinformation med rasistiska undertoner lett till etniskt och religiöst motiverade lynchningar. Från USA rapporteras det om personer som har trott på desinformation om att coronaviruset är en myt och därefter insjuknat i covid-19 då de inte har följt folkhälsomyndigheternas uppmaningar. Studier har även visat att grupper på sociala medier med vaccinationsmotståndare har växt kraftigt under de senaste månaderna vilket gör att felaktig och missvisande information, medvetet eller omedvetet, riskerar att allvarligt påverka framtida vaccinationskampanjer. Josep Borrell, Europeiska unionens höga representant för utrikesfrågor och säkerhetspolitik, sammanfattade nyligen utvecklingen med att "desinformation kan döda".

Lärdomarna från de ryska försöken att påverka det amerikanska presidentvalet 2016 lade grunden för betydande delar av den samtida förståelsen av informationspåverkan. Lärdomarna från 2020 kommer att vara avgörande för vår förståelse för hur vi bygger ett framtida psykologiskt försvar. De senaste månaderna har visat hur sårbarheter, en globaliserad desinformationsindustri och sociala medier samspelar under en kris.

Ett förebyggande arbete är avgörande

Coronainfodemin har gjort det tydligt att de konspirationsteorier och narrativ (berättelser med en tydlig sensmoral) som under lång tid har frodats i digitala miljöer har utvecklats till betydande kollektiva sårbarheter. Vi ser hur intressegrupper mot vaccinationer, ny teknik, migration och globalisering utnyttjas av såväl statskontrollerade aktörer och andra antagonister för att påverka den fria åsiktsbildningen och det öppna demokratiska samhället.

Ett antal sociala medieföretag, forskare och journalister har rapporterat om försök att manipulera sociala medier under coronapandemin. I sin senaste månadsrapport om arbetet med att motverka informationspåverkan rapporterade Facebook att åtta nätverk från Ryssland, Iran, USA, Georgien, Myanmar och Mauretanien koordinerat har manipulerat Facebookägda sociala medier. Enligt Facebook har antagonisterna till stor del använt den pågående coronapandemin för att etablera en publik eller för att påverka specifika beteenden.

Kriser skapar kognitiva sårbarheter, det vill säga svårigheter att förstå till exempel sammanhang eller orsak och verkan, som utnyttjas av antagonister för framgångsrik påverkan. Ett framtida psykologiskt försvar kommer att behöva arbeta långsiktigt och kontinuerligt med att identifiera, förstå, förebygga och hantera kognitiva risker och sårbarheter. Coronapandemin har tydliggjort att konspirationsteorier och grupperingar som frodas och växer sig starka skapar sårbarheter som antagonister kan missbruka. Resultatet kan bli minskad vaccineringsgrad, våld och vandalisering av 5G-master eller betydligt mer omfattande samhällsstörningar. Våra kognitiva sårbarheter måste hanteras och skyddas innan de exploateras av antagonister.

Informationspåverkan har blivit ett globalt fenomen

Idag kan en kinesisk statsaktör köpa en påverkanskampanj av ett tyskt företag med ryska, ghanesiska och filippinska underleverantörer – och rikta denna kampanj mot amerikanska målgrupper. Desinformation och informationspåverkan är ett globalt fenomen med världsomspännande

leverantörskedjor. Coronapandemin har konkret påvisat hur desinformation produceras, sprids och påverkar – lokalt, regionalt och globalt.

För att möta informationspåverkan och desinformation behöver vi större förståelse för vad det är som möjliggör storskalig påverkan. Skillnaden mellan 2016 och 2020 är dramatisk, både när det gäller globaliseringen av desinformationsindustrin och dess tekniska utveckling. Rysk statskontrollerad påverkan av det amerikanska valet 2016 genomfördes i huvudsak av en trollfarm och två enheter för avancerade cyberangrepp. Trollfarmen, en kontorsliknande miljö där anställda arbetade i skift med att producera desinformation, kunde relativt enkelt identifieras i efterhand på grund av läckor och bristande säkerhetsskydd. Påverkan under pandemins år 2020 genomförs med tekniskt mer avancerad manipulation av sociala medieplattformar, globala underleverantörer och utspridda aktörsnätverk. Att identifiera och möta informationspåverkan kräver idag en helt annan typ av kompetens, samarbetsnätverk och tillgång till data än det gjorde för fyra år sedan.

Europeiska kommissionen har varit den starkast pådrivande kraften i arbetet med att möta desinformation kopplat till coronapandemin. Kommissionen lanserade nyligen ett omfattande initiativ med krav på oberoende utvärdering och regelbunden rapportering av de sociala medieplattformarna. Kommissionen har dessutom varit en starkt drivande kraft under de senaste två åren för att utveckla en europeisk förmåga att möta desinformation. Dess arbete mot hybridhot, åtgärdsplan mot desinformation och reglering av sociala medier kommer att sätta ramarna för svenskt och europeiskt agerande under en lång tid framöver. Ett svenskt psykologiskt försvar kommer att vara djupt beroende av det europeiska samarbetet för att framgångsrikt identifiera, analysera och motverka informationspåverkan.

De sociala medierna är avgörande

Det är svårt att separera informationspåverkan och desinformation från sociala medier. Ryska och kinesiska statskontrollerade medier når sina målgrupper via sociala medier, statskontrollerade trollfabriker manipulerar amerikanska och europeiska väljare med hjälp av sociala medier, och såväl kommersiella som kriminella aktörer manipulerar dagligen målgrupper med hjälp av sociala medier. I slutet av 2019 kunde Natos kunskapscentrum för strategisk kommunikation påvisa att sociala medier, trots omfattande löften från bolagen om att skydda deras plattformar från falska konton och koordinerade kampanjer, fortfarande kan manipuleras förhållandevis enkelt.

De senaste månaderna har coronapandemin skapat sårbarheter som möjliggjort en våg av desinformation, något som kan betecknas som en perfekt desinformationsstorm. Detta har skett samtidigt som de sociala medieföretagen har tvingats hemförlova stora delar av den personal som normalt används för att moderera innehållet på plattformarna. Konsekvensen blev att de sociala medieföretagen fick ersätta mänskliga moderatorer med maskininlärning och artificiell intelligens. Historiskt sett har denna typ av moderering visat sig vara ineffektiv mot antagonistiska hot där en angripare kan anpassa sitt beteende för att undvika detektion av automatiserade system.

Som samhälle behöver vi acceptera att under en över-skådlig framtid så kommer antagonister att kunna påverka och manipulera sociala medier. Samtidigt har flera av de stora sociala medieföretagen kraftigt begränsat tillgången till data för forskare. Resultatet är att vi vet allt mindre om vad som pågår på de plattformar där många nu lever en allt större del av sina liv. Vi vet allt mindre om hur stor del av användarna som är genuina, hur antagonister påverkar de algoritmer som bestämmer vilket innehåll vi konsumerar och hur mycket data som finns tillgänglig för antagonister som vill kartlägga och manipulera oss.

Under den pågående coronapandemin tar denna brist på data sig uttryck i ett allt större beroende av de sociala medieföretagens egen förmåga och vilja för att leverera analyser och bedömningar av försök till påverkan och manipulation. Den digitala sociala utvecklingen går dessutom mot nätverkad individualism, från megaströmmar likt Facebook till mikroströmmar likt Whatsapp och Snapchat med krypterade privata kanaler och innehåll som försvinner efter en tid. Förmågan att identifiera och analysera digitala påverkanskampanjer kommer – om utvecklingen fortsätter – att vara något som enbart de sociala medieföretagen själva kan göra.

Vägen framåt

Även om vi fortfarande genomlider den mest omfattande pandemin på nästan hundra år går det redan nu att identifiera ett antal slutsatser för ett framtida svenskt psykologiskt försvar.

Utredningen efter utredning, och instruktion efter instruktion, har under de senaste 70 åren valt att inte närmare **definiera** de begrepp som avgränsar och inriktar psykologiskt försvar. Idag används därför ett stort antal begrepp inom området. Från hybridhot och påverkan-skampanj till propagandakampanj, påverkansoperation,

informationspåverkan, desinformation, propaganda, vilseledande information och nu senast infodemi. Psykförsvarsutredningen definierar ett antal begrepp i sitt slutbetänkande, men avstår samtidigt från att relatera dem till andra begrepp inom området. Att definiera psykologiskt försvar har visat sig vara utmanande, men givet det psykologiska försvarets komplexitet så är det tydligt att det nu är hög tid att ytterligare definiera området. Det är svårt att tänka sig en återuppbyggnad av det psykologiska försvaret utan tydliga definitioner och avgränsningar.

Diskussioner om misstänkt informationspåverkan har ytterligare visat på bredden av de utmaningar som finns för att tillförlitligt attribuera informationspåverkan, det vill säga att koppla en händelse till en specifik bakomliggande aktör. Utan tillförlitliga metoder saknar samhället förmåga att säkert identifiera pågående informationspåverkan samtidigt som legitima rörelser riskerar att tystas ned av påstående om påverkan och manipulation. Utvecklingen understryker behovet av att fortsätta att utveckla samhällets kollektiva förmåga att **identifiera**, analysera och attribuera informationspåverkan.

Ola Svenonius beskriver i sin artikel i föreliggande rapport att den svenska hanteringen av coronapandemin påvisar ett behov av att utveckla svensk förmåga till proaktiv kommunikation innan och under en kris. En proaktiv förmåga som i ökad utsträckning kan kommunicera utifrån välgrundade målsättningar, målgruppsanalyser och angreppssätt, samt kontinuerligt kan utvärdera egen kommunikation och varna för pågående informationspåverkan och desinformation. Detta bör vara en central förmåga för ett framtida psykologiskt försvar.

Utvecklingen illustrerar också att ett psykologiskt försvar är något som samhället måste bedriva brett och kontinuerligt för att **förebygga** påverkan. Bedömningen i den säkerhetspolitiska strategin att psykologiskt försvar är en uppgift för samtliga svenska myndigheter blir allt mer aktuell. Psykförsvarsutredningens förslag att prioritera operativ hantering framför motståndskraft och kollektiv förmåga riskerar att resultera i ett alltför centraliserat psykologiskt försvar med begränsade resurser att hantera omfattande störningar. Det finns anledning att överväga om det inte är mer effektivt att tydligt fördela ansvaret kollektivt och understryka att en ny myndighet för psykologiskt försvar endast har till uppgift att **stödja** samhället i arbetet med att förebygga, identifiera och hantera informationspåverkan såväl som att **stödja** myndigheter, regioner och kommuner att bygga en ökad förmåga för proaktiv kommunikation i fred, kris och krig.

Patrik Thunholm belyser i sin artikel i föreliggande rapport att myndigheter behöver utveckla sin förmåga att motverka effekter i den fysiska miljön som har skapats av digital påverkan. Thunholm pekar även på att antagonistisk påverkan inte enbart kan hanteras inom ett enskilt ansvarsområde utan att **samarbete** och **samverkan** mellan myndigheter, såväl som aktörsgemensam analys och planering, kommer att vara avgörande för svensk förmåga att identifiera och möta informationspåverkan.

Utvecklingen understryker även att ett framtida psykologiskt försvar till stor del kommer att behöva samarbeta med andra externa aktörer – inte minst den Europeiska unionen och de stora sociala mediebolagen.

Om trenden mot ökad reglering håller i sig så kommer en ny myndighet även att behöva **utöva tillsyn** över de sociala medieföretagen. Globaliseringen av informationspåverkan påvisar vidare att arbetet med att identifiera, analysera och möta informationspåverkan till stor del kommer att genomföras regionalt och globalt.

Coronapandemin har visat vad som händer när antagonister utnyttjar kollektiva sårbarheter under en kris. Resultatet har varit förvirring och misstro – skadegörelse och dödsfall. Pandemin är en påminnelse om den stora utmaning som informationspåverkan och desinformation utgör och understryker behovet av ett psykologiskt försvar anpassat efter dagens behov. ■

Detta är ett utdrag ur FOI:s rapport Perspektiv på pandemin - Inledande analys och diskussion av beredskapsfrågor i ljuset av coronakrisen 2020 FOI-R--4992--SE.

För vidare läsning

Jessica Appelgren, Sebastian Bay, Johannes Malminen och Erik Zouave, 2020, Strategisk verktygslåda mot hybridhot: Ett ramverk för gemensam problemförståelse, FOI, FOI-R--4816--SE.

James Pamment, Howard Nothhaft, Henrik Agardh-Twetman och Alicia Fjällhed, 2018, Countering Information Influence Activities: The State of the Art. (2018) MSB.

Sebastian Bay och Rolf Fredheim, 2019, Falling Behind: How Social Media Companies are Failing to Combat Inauthentic Behaviour Online. NATO StratCom COE